

סוגיות עכשוויות באמנות המערכה

בין הקטבים

מלחמת "חרבות ברזל" ה' אדם וחברה

מרכז דדו
לחשיבה צבאית
בין-תחומית

מאמרי בין הקטבים
זמניים לקריאה גם
באתר מרכז דדו

דברים שרואים משם

קריאה מודעת-תרבותית של טורי ההתנגדות לגיוס חרדים לצה"ל

ביומונים החרדיים במלחמת "חרבות ברזל"

ד"ר נחי משעול-שאוּלי

במלחמת "חרבות ברזל" היו חרדים גורם חשוב בחברה האזרחית בישראל. עם זאת, ככל שהדרישה לגיוס צעירים חרדים לשירות חובה התגברה ולבשה היבטים משפטיים, ציבוריים ומעשיים, החלו להופיע, בעיקר בתקשורת החרדית הרשמית, ביטויי התנגדות קיצוניים לגיוס זה. ביטויים אלה מביאים לבלבול ולעיתים לייאוש בקרב מי שפועלים לקידום גיוס חרדים ושומעים תדיר מחרדים 'בשטח' על רצון להתגייס ולהילחם. מאמר זה דן בשאלה כיצד יש להבין את טורי ההתנגדות לגיוס חרדים בהקשר הפנים חרדי שבהם הם נכתבים. הדיון נעזר בניתוח תוכן, ועבור שני מקרים נבחרים - בניתוח שיח פונקציונלי. הממצאים ופרשנותם עשויים להיות רלוונטיים לגורמים העוסקים בקידום גיוס חרדים לצה"ל בעת הזו (אמצע 2025).

מבוא

המתח סביב הדרישה לגיוס חובה של צעירים חרדים לשירות בצה"ל מול הימנעותם מכך מלווה את החברה הישראלית כמעט חמישים שנה. הדרישה נובעת מהציפייה מהחרדים להתגייס בדומה לנדרש מכלל החברה היהודית ומקבוצות נוספות בישראל (גל, 2024). עם זאת, התפרצותה של מלחמה רב-זירתית, שנתפסה בקרב מרבית החברה בישראל כאיום קיומי לראשונה מאז 1973, והתמשכותה לפרק זמן לא ידוע ובהיקף לא ידוע, הביאו להתעצמות הדרישה ולהתרחבותה. נוסף על כך, המלחמה הביאה גם לנכונות חסרת תקדים מצד צה"ל לבצע שינויים ביחידות, בהכשרות ובמעטפת הצה"לית בתחומים ובהיקפים העולים על הקיים. שינויים אלה נועדו לשכנע את החברה החרדית ואת מנהיגיה כי הצעירים החרדים שיתגייסו יוכלו

¹ ד"ר נחי משעול-שאוּלי הוא סוציולוג המתמחה בחקר עיתונות ורשתות חברתיות, בעיקר כאלה הקשורות לקהילות דתיות מסוגרות. פועל כחוקר במכון המחקר של ממד"ה ומתמקד בתחומי צבא-חברה.

לשמור על אורחות חייהם כחרדים במשך כל שירות החובה (שקדי ואחרים, 2024). כאשר מהלכי המדינה לקידום גיוס חרדים לצה"ל עברו לפסים מעשיים, החלו להופיע בתקשורת החרדית ביטויי התנגדות לגיוס. מבין ביטויים אלה, הביטויים שזוכים להד התקשורת הרב ביותר בתקשורת הכללית בישראל הם אלה המתפרסמים ביומונים החרדיים. היומונים החרדיים הם עיתונים שמטרתם המוצהרת היא לתת לקהל חרדי חדשות המותאמות לתפיסת העולם שלו ושל מנהיגיו. כלומר, מתוך היומונים החרדיים ניתן ללמוד מה הן עמדות ההנהגה החרדית כפי שהן מוצגות לקהילה, ומכאן חשיבותם. בהתאם לכך, מטרת מאמר זה היא לענות על השאלה: כיצד יש להבין את טורי ההתנגדות לגיוס המופיעים ביומונים החרדיים במהלך מלחמת "חרבות ברזל". על מנת לממש מטרה זו מוצגת תחילה בקצרה החברה החרדית.² לאחר מכן מוצגת מסגרת תאורטית מתאימה לניתוח עיתונות הפועלת במוצהר במודל שונה מהמודל המערבי הקלסי של עיתונות, ובהמשך מוצגים מאפייני שיח חרדי טקסי. בפרק הממצאים מנותחת הכתיבה בנושא גיוס החרדים לצה"ל ביומונים החרדיים מפרוץ מלחמת "חרבות ברזל" עד לסוף 2024, ונוסף על כך, לצורך השוואה, סביב שני אירועים קודמים שבהם עסק השיח הציבורי בגיוס חרדים.

היבטים רלוונטיים על החברה החרדית

החברה החרדית בישראל משמשת מוקד עניין סוציולוגי בלתי פוסק בישראל ובעולם בעשרים השנים האחרונות לפחות (בראון, 2017; זיכרמן, 2014; Stadler, 2012). מבין הגישות השונות לניתוחה, הרלוונטיות ביותר עבור מאמר זה הן אלה המתמקדות בהיותה חברה מתבדלת מרצון, הדורשת קונפורמיות מחבריה ומפעילה עיצומים על מפירי נורמות ועל משפחותיהם. ההיבט המרכזי של הבידול החרדי בא לידי ביטוי בכך שמסלול החיים היחיד המוצהר כלגיטימי עבור גברים חרדים הוא עיסוק בתורה, תוך ניתוק מכל עניין אחר למשך כל חייהם. דרישה זו הביאה לכינוי החברה החרדית בישראל "חברת הלומדים" (פרידמן, 1991). הרצון להתבדל הביא גם להתבססותם של מסלולים עצמאיים בתחום החינוך ובמידה רבה גם בתחום המשפט (פרי חזן, 2013). מסלולים אלה מלווים במנגנוני ענישה חברתית למי שנתפסים כחורגים מהכללים (Rosenberg & Blondheim, 2021; Malovicki-Yaffe, Itzhaki-Braun, & Shaha-Rosenblum, 2023). מנגנון בידול נוסף ומהותי הוא הקמה וטיפוח של סביבות שיח ומידע נפרדות לחרדים, סביבות שבאחת מהן מתמקד מאמר זה. מנגנון נוסף המקל על הבידול מרצון הוא התבססותה של הנהגה בעלת סמכויות מקיפות על כל תחומי החיים של החרדים. סמכויות אלה נוטלות מחברי הקהילה את הצורך להתלבט כיצד נכון לפעול מול מציאות משתנה ועם השאלות ששינויים אלה מעלים לגבי דרך החיים החרדית (זיכרמן, 2014).

² החברה החרדית מוצגת מנקודת מבט רלוונטית למטרת המאמר עקב קוצר היריעה.

חשוב לזכור כי החברה החרדית בישראל מורכבת ממגוון קהילות, שלעיתים מסכימות ביניהן על נושאים הנוגעים לכלל החברה החרדית ולעיתים ראות אותם באופן שונה. עקב מגבלות מקום ומתוך רצון להתמקד איאלץ להתייחס אל החברה החרדית כאל מקשה אחת בחלקים שונים של המאמר. עם זאת, כאשר ההבדלים בין הזרמים החרדיים בעלי חשיבות לנושא, אציין זאת.

מאפייני הבידול החרדי: מרבית החוקרים מסכימים כי הרצון העז לבידול המאפיין את החברה החרדית נובע מהחשש שסוג היהדות שהיא מובילה, שלתפיסתם הוא סוג היהדות הלגיטימי היחיד, ייעלם מהעולם. חשש זה כמעט התממש בעקבות שילובם של שלושה גורמים: הפוגרומים במזרח אירופה, הסחף אחר תנועות ההשכלה והציונות והשוואה (פרידמן, 1991). על אף דעיכת האיום האידאולוגי של הציונות, צמיחתה המספרית המהירה (והחריגה בעולם כולו) של החברה החרדית ונוכחות חרדית הולכת וגוברת בשוק העבודה הישראלי,³ הציבור החרדי ממשיך להימנע ככל יכולתו מהשתלבות בחיי היום-יום, ונצמד למנגנוני הבידול שפיתח ושצוינו לעיל. על אף שמחקרים רבים מראים כיצד מנגנונים אלה משתנים ולעיתים מתערערים,⁴ אין ספק כי הם עדיין שרירים וקיימים, וכי הבידול החרדי עדיין מתקיים בחברה הישראלית גם בימים אלה (אמצע 2025). יש כמה סברות לשאלה מדוע נמשכת ההתבדלות החרדית על אף ההתקרבות של חלקים רבים מהחברה הישראלית ליהדות ולמרות ההשפעה האידאולוגית והפוליטית הרבה של החרדים בישראל. הסברות שדומה שיסייעו לנו ביותר להבנת היחס של החברה החרדית, ובייחוד של הנהגתה, לנושא הבידול בכלל ולנושא הגיוס בפרט הן אלה המתמקדות ב"תודעת המיעוט" של החרדים בישראל ובחשיבות הנורמות החברתיות בתנועות כריזמטיות העוברות התמסדות (טרקטינגוט, 2021; Malovicki-Yaffe, Itzhaki-Braun, & Shahar-Rosenblum, 2023; Stadler, 2012).

תודעת מיעוט: בבואו לחקור מדוע החברה החרדית ככלל שומרת על נטיותיה הבדלניות גם כאשר אלה פוגעות לכאורה ברווחת חבריה, ניסה החוקר יצחק טרכטינגוט למצוא דוגמאות נוספות למקרים כאלה בארץ ובעולם. כדי להסביר את התופעה הוא משאיל מהפסיכולוגיה של הפרט את המושג "תודעת מיעוט". לטענתו, הבדלים במבנה של קהילות מיעוט ובתפיסתן העצמית מביאים לתוצאות שונות. במקרים מסוימים רווחתם הנפשית של חברי קהילת מיעוט עולה ככל שהם משתלבים בקהילת הרוב, והם אף נאבקים למען שילוב זה.⁵ במקרים אחרים, לעומת זאת, רווחתם הנפשית של חברי קהילת מיעוט נפגעת ככל שהם משתלבים יותר

³ הגידול הגבוה בחברה החרדית הוא בארץ וגם בארה"ב ובמדינות נוספות (Heilman, 2017; Kasstan, 2021); אחוז הגברים החרדים העובדים עלה מ-36% בשנת 2002 לכ-50% מאז 2015. אחוז הנשים החרדיות עלה באותן שנים מ-50% ל-70% בערך (קסיר, 2017; מלאך וכהנר, 2025).

⁴ על השינוי בחינוך החרדי ראו: Katzir & Perry-Hazan, 2019; על מנגנוני גבריות חרדית חליפיים לאברכות מלאה ראו: Stadler, 2012.

⁵ בישראל ניתן לראות דוגמאות לכך בקהילת עולי אתיופיה ובקהילת הלהט"ב.

בקהילת הרוב, שכן השתלבות זו נתפסת כמאימת על יסודות הזהות של חברי הקהילה. קהילות כאלה אוזרות ב"תודעת מיעוט". לטענת טרכטינגוט, המוסדות הקהילתיים שבנו החרדים לעצמם, עם התפיסה שלפיה הם אליטה רוחנית המוקפת בגורמים שמקנאים בה ורוצים בביטולה, מביאים לכך שתודעת המיעוט בקרב מרבית חברי הקהילה היא מרכיב דומיננטי בזהותם. תודעה זו גורמת להם להימנע ככל הניתן מהשתלבות בחברה הישראלית גם כאשר זו לא דורשת מהם להיטמע בה, וגם כאשר היעדר השילוב פוגע ברווחה הכלכלית ובמימוש יכולותיהם ושאיפותיהם האישיות של רבים מהחברות והחברים בה (טרכטינגוט, 2021).

חשיבות שמירה על נורמות חברתיות בתנועות כריזמטיות העוברות

התמסדות: נורית שטדלר מתארת את החברה החרדית כחברה שהופכת מתנועה חברתית כריזמטית לתנועה חברתית ממוסדת (Stadler, 2012). היא מסבירה כיצד תנועות כאלה, ובמיוחד המהפכניות שבהן, נתקלות בקושי לגייס ולשמר חברים כאשר המנהיג או המנהיגים הכריזמטיים שהקימו והובילו את התנועה בראשיתה הולכים לעולמם. הפתרון שתנועות אלה מאמצות, כולל לרוב הקשחה של נורמות ההתנהגות הנדרשות מחברי הקהילה והגברת הפיקוח עליהם, במטרה למנוע היסחפות של חברי הקהילה אחרי מטרות חדשות ושונות שיביאו לפירוק התנועה. בקהילה החרדית ניתן לזהות דפוסים אלה בביטויים השגורים "חדש אסור מן התורה" ו"כל המשנה ידו על התחתונה", וכן בדפוס הפעולה של מנהיגי החברה החרדית להתנגד לשינויים ולהתמודד עימם ועם השלכותיהם רק לאחר שכבר התבססו בקרב חברי הקהילה, בבחינת "בדיעבד ולא מלכתחילה". נחומי יפה ושותפותיה מתמקדות במחקרן בביטויי ההקשחה של אכיפת נורמות כלפי גברים חרדים המתגייסים לצה"ל וכלפי משפחותיהם, ככל שמקרים אלה מתרבים (Malovicki-Yaffe, Itzhaki-Braun, & Shahaar-Rosenblum, 2023). הבחירה של מנהיגי תנועה כריזמטית מתמסדת בנורמות שאותן יש לאכוף בקפדנות רבה יותר, משתנה בין תנועות שונות בהתאם למציאות שבה הן פועלות. בקהילת האימימיש למשל, ההקפדה על בידול במערכת החינוך דומה לזו של חרדים, אך האכיפה של נורמות ההימנעות משימוש בטכנולוגיות תעבורה ובתשתיות ציבוריות (כגון נסיעה במכונית או שימוש ברשת החשמל הארצית) קפדנית יותר מזו של הנורמה להימנע מצריכת תקשורת שנוצרה מחוץ לקהילה, וזאת בניגוד לחרדים. בשתי הקהילות הקפדה יתרה על ההתבדלות נתפסת כגילוי אדיקות ושייכות לקבוצה (Neriya-Ben Shahaar, 2017).

היומנים החרדיים בנוף התקשורת החרדי

החברה החרדית מתייחדת בסביבות שיה ומידע עצמאיות המנסות לענות על צורכי המידע של חברי הקהילות החרדיות, מבלי שהם יאלצו להיחשף לתכנים ולכתביה המנוגדים לאורח החיים החרדי והעשויים לפגוע בבידולם. חשוב להדגיש כי הרצון

להימנע מחשיפה כזו משותף להנהגה ולחברי הקהילה עצמה. מאמר זה מתמקד בסמל הבידול התקשורתי החרדי - היומונים.

סיבה טכנית אך רבת ערך למעמדם של היומונים החרדיים היא היותם מודפסים. בניגוד מוחלט למשבר העיתונות המודפסת בחברה הכללית בישראל, מקומה של התקשורת המודפסת בחברה החרדית מובטח, ולו רק מכיוון ששעות השבת (שבמהלכה אסור השימוש באמצעי קריאה אלקטרוניים) הן הזמן המועדף על מרבית החרדים לקריאה מעמיקה של חדשות. עם זאת, גם בין אמצעי התקשורת החרדיים המודפסים יש ליומונים תפקיד ייחודי. יומון חרדי מציג במוצהר את עמדות ההנהגה (הרוחנית והפוליטית) של הזרם המפיק אותו. כל יומון חרדי מופק, מודפס וממומן על ידי זרם חרדי שהוא נועד לייצג. כלומר, תוכן היומונים מבטא את עמדת מנהיגי החברה החרדית כפי שהם מעוניינים לשקף אותה לקהלם. היומונים הנפוצים ביותר בחברה החרדית כיום הם "יתד נאמן" (הזרם המרכזי הליטאי), "המודיע" (חסיד, בעיקר גור), "המבשר" (חסידויות אחרות, למשל ויז'ניץ) ו"יום ליום" ו"הדרך" (חרדים-ספרדים). יומונים נוספים, נפוצים פחות אך חשובים אף הם, הם "הפלס" ו"מבט" המייצגים זרמים ליטאיים קיצוניים יותר בהתנגדותם להשתלבות בחברה הישראלית ולאִימוץ מאפייני מודרנה. יומונים אלו לא נסקרו במאמר זה עקב עמדתם הידועה והעקבית נגד גיוס חרדים לצה"ל ובשל מספר קוראיהם המועט יחסית.

בראש עמודי השער של היומונים החרדיים ובמקומות בולטים בגוף העיתון מופיעות הצהרות של המנהיגים ומטעמים בנושאים המעסיקים את החברה החרדית, הן כאלה המעסיקים גם את החברה הכללית והן כאלה שלא.⁶ מידע חדשותי בנושאים לא חרדיים מובא ביומונים רק אם הוא נחשב לקריטי עד כדי כך שלדעת העורכים אי אפשר לוותר עליו, או אם הוא נתפס ככזה שלא יוכל בשום אופן לערער על תפיסת העולם החרדית.⁷ לכל יומון יש צנזור מטעם ההנהגה הרוחנית המכונה "המבקר" (במלעיל), העובר על כל מילה ופסיק בכתבות (ובפרסומות) לפני פרסום העיתון. הפצת עמדות ההנהגה, ההתמקדות בעניינים פנים חרדיים וההקפדה על צורת כתיבה ועיצוב גרפי ייחודיים הופכים את הקריאה ביומונים לטקס אישור זהות (נריה בן שחר, 2012; Friedman & Rashi, 2023).

על אף רצונם של החרדים בבידול, הממשקים הגוברים שלהם עם החברה הכללית מביאים לכך שהם צריכים או רוצים מידע נוסף על זה שעובר את הסינון המקובל של היומון. צורך זה הביא להקמת כלי תקשורת חרדיים נוספים, אך גם לשינויים מסוימים באופי המידע הנמסר ביומונים. ההנהגה החרדית מבינה את חשיבות היומון ככלי להעברת מסרים לחברי הקהילה ולחיזוק זהותם החרדית והפנים חרדית, ולכן החשש מהפיכת היומון לכלי סמלי שאינו נקרא, מאלץ כיום לעיתים

⁶ נושאים ביטחוניים, בחירות מקומיות, אירועים של אדמו"רים ומנהיגים ליטאיים וכדומה.

⁷ אירועים ביטחוניים למשל.

את היומונים להתייחס לנושאים שהיו מעדיפים להימנע מהם. לצורך הבנת ההקשר שבו פועלים היומונים החרדים כיום, מוצג להלן תיאור קצר של כלי התקשורת החרדיים הנוספים:⁸

- **שבועונים** - גופי העיתונות החרדיים המסחריים הראשונים. השבועונים הנפוצים ביותר בחברה החרדית בעת כתיבת מאמר זה הם "משפחה" ו"בקהילה". הם נוצרו במטרה לספק לקהל חרדי רחב ככל הניתן מידע שהיומונים בוחרים לא לפרסם, אך כזה שלדעת עורכי השבועונים וקהלם עומד בתנאי השיח החרדי. השבועונים מודפסים גם הם. לכל שבועון יש ועדת רבנים מפקחת, אך הסינון אינו מתבצע מראש. הכללים של מה מותר לפרסום בשבועון מקלים כאמור מעט יותר, ומאפשרים עיסוק מוגבר במדע, למשל, בחדשות מהעולם וגם בביקורת מזדמנת (אך זהירה) על תופעות בחברה ובפוליטיקה החרדית. כשיצאו השבועונים החרדיים לראשונה, בשנות השמונים של המאה העשרים, ניהלו נגדם רבנים ועסקנים במגזר החרדי מאבק, אך הוא לא צלח. כיום השבועונים נחשבים למותרים יותר מרוב אמצעי התקשורת האחרים, אם כי עדיין קיים מיעוט לא זניח של משפחות חרדיות שרואה בהם טומאה ונצמד ליומונים בלבד (נריה בן שחר, 2012).
- **תחנות רדיו חרדיות** - משדרות תוכניות אקטואליה, תורה ומוזיקה חרדיים. מזה שנים רבות פועלות שתי תחנות רדיו חרדיות: "קול חי" ו"קול ברמה". עד מלחמת המפרץ ב-1990 אסרה ההנהגה החרדית על משפחות להחזיק מקלטי רדיו, בדומה לאיסור על החזקת מקלטי טלוויזיה, עקב חוסר היכולת למנוע חשיפה לתכנים לא חרדיים. אולם בשל הצורך לשמוע אזעקות ולאחר הקמת גל שקט הותר לחרדים להחזיק במכשיר רדיו. בעקבות ההיתר הזה אישרה ההנהגה החרדית להקים ערוצי רדיו חרדיים רשמיים. שידורי הערוצים מפוקחים גם הם על ידי ועדות רבנים, והתכנים בהם נחשבים לשמרנים יחסית, בדומה לשבועונים.
- **אתרי אינטרנט חרדיים** - בעת כתיבת מאמר זה אתרי החדשות החרדיים ברשת נבדלים ביניהם בתחומי הסיקור ובאופן הביטוי. חלקם מנסים להידמות ליומונים בשמרנותם וחלקם מותחים את גבולות המותר בחברה החרדית מבחינת תחומי הסיקור ואופי הכתיבה. בקצה הפתוח יותר של הציר נמצאים האתרים: "כיכר השבת", "בחדרי חרדים" ו"חרדים 10", ובקצה המגביל יותר נמצאים האתרים: JDN, "לדעת" ו-COL. כל עוד ההנהגה החרדית התעלמה מהאינטרנט, נוצר בו מרחב חרדי שהתייחד בחוסר פיקוח של ההנהגה. במרחב זה הוקמו אתרי חדשות חרדיים שהקיום הכלכלי שלהם היה מפרסום בלבד. הפרסומים שהביאו להם את הקוראים הרבים ביותר עסקו בביקורת, לעיתים בוטה, על אנשי ציבור חרדים ועל רבנים, בדרך כלל מקומיים. גורמים שנפגעו

⁸ העמדות המובעות בנוגע לגיוס בכלי התקשורת החרדיים הנוספים אינן נכללות במאמר זה.

מעיסוק זה של האתרים, שכנעו רבנים בכירים ב-2009 לאסור על קריאה בהם, והאיסור כלל חרם מסחרי על גופים שיפרסמו בהם. מרבית האתרים נסגרו בעקבות מהלך זה, אך מנהלי שלושה מהם הגיעו להבנות עם הרבנים והעסקנים הבכירים, ואלו אפשרו לחברות לחזור לפרסם באותם אתרים בתמורה להפיכתם לפחות ביקורתיים כלפי המתרחש בתוך הפלגים החרדיים השונים ולפחות בוטים בכתיבתם. כיום אתרי החדשות נבדלים ביניהם כאמור מבחינת תחומי הסיקור ואופן הביטוי, אך גם האתרים הפתוחים יותר אינם מגיעים לרמת הפתיחות שהייתה באתרי חדשות חרדיים ברשת עד 2009.

- **קווי נייעס** - תחליף לאתרי החדשות האינטרנטיים שנוצר בתחילת שנות האלפיים. הקווים מאפשרים לאברכי הכוללים ולבחורי הישיבות להתעדכן במגוון ידיעות רב יותר, מכיוון שאסור להם בשום אופן להתחבר לרשת. מדובר בקווי טלפון המשדרים ראיונות ומבזקי חדשות מוקלטים למחייגים אליהם, ושידוריהם מתעדכנים אחת לכמה שעות. בעקבות חקיקת שינוי באופן התשלום על השיחות לקווים אלה ב-2015, מרביתם נסגרו מכיוון שלא היה להם מודל קיום כלכלי. אך אלה שנשארו עדיין פופולריים מאוד.

- **פשקעווילים** - כרזות מודפסות המודבקות על קירות בשכונות מגורים חרדיות. הן מבטאות בדרך כלל מחאה חריפה נגד קבוצות חרדיות אחרות או נגד מאפיינים מודרניים שהכותבים חוששים מהתפשטותם בקרב חברי הקהילה החרדית המקומית. הפשקעווילים ברובם עוסקים בנושאים מקומיים מאוד ואקטואליים, ואינם מבטאים עמדות מורכבות. מרבית הפשקעווילים אנונימיים, בין אם מכיוון שלא מקובל בחברה החרדית להתבטא בחריפות נגד קבוצה חרדית אחרת, ובין אם מפני שהשפה הבוטה הנהוגה בהם אינה מקובלת בחברה החרדית. זאת גם כשמדובר בנושאים שיש נגדם הסכמה חרדית חוצת זרמים, כמו טכנולוגיות תקשורת שונות או נושאי צניעות בלבוש (רוזנברג, 2016).

- **עלוני שבת** - חוברות דקות המחולקות בבתי כנסת בשבתות, הכוללות בעיקר פרשנויות לפרשת השבוע מפי רבנים מקומיים או כאלה האהודים במיוחד על הקהילה המקומית. תפוצתם מצומצמת יחסית ליומונים ולשבועונים, מספרם מרובה, והעיסוק הישיר שלהם באקטואליה מצומצם אם בכלל מתקיים.

- **ערוצי וטסאפ וטלגרם** - בשנים האחרונות מתבססות במגזר החרדי קבוצות וטסאפ וטלגרם הפועלות כערוצי חדשות. על אף היעדר אומדן מבוסס, נדמה כי הערוצים הנפוצים ביותר במגזר החרדי בעת כתיבת מאמר זה הם "דוסינייעס", "הקו החרדי", "המטבחון" ו"חדשות הסקופים". ערוץ נוסף שנוטה יותר לכיוון חרדי-לאומי הוא "צאפ מגזין". המונח ערוץ מתאר קבוצה ברשת החברתית, שמנהליה מעלים הודעות, וחברי הקבוצה יכולים לסמן עליהם סמלון (אימוג'י) ולהעביר את ההודעות הלאה אך לא להגיב. מנהלי הערוצי החדשות הפופולריים

ביותר אינם מבצעים עבודה עיתונאית. הם סוקרים מבוחר ערוצי תקשורת כלליים וחרדיים, ומעלים מהם לקבוצה תקצירים של ידיעות שנראות להם רלוונטיות ובעלות עניין לקהל הקוראים החרדי שלהם.⁹ יש שתי הצדקות מסחריות לערוצים אלה מול קהלם. העיקרית היא לסנן עבורם את המותר מהאסור בכלי התקשורת הכלליים, וכך לספק לקוראים מידע חדשתי מגוון מבלי שאלה יצטרכו להיחשף לכלי תקשורת לא חרדיים. השנייה היא לחסוך לקוראים זמן ולתת להם מבזקי חדשות במקום ידיעות שלמות. שלא כאתרי החדשות החרדיים, ערוצים אלה אינם מפוקחים, כך שהקוראים קובעים את עמידתם בתנאי סף חרדיים. מודל הקיום הכלכלי של ערוצים אלה הוא פרסומות מותאמות לקהל חרדי המועלות לקבוצה בין הידיעות החדשותיות, וכבר קרה שפרסומת או ידיעה שנתפסו כלא ראויים הביאו לנטישה המונית של ערוץ ולקריסתו. חשוב לציין כי השיקולים של מנהלי הערוצים בבחירת כלי התקשורת והידיעות אינם מפורטים. מנהלים אלה מעדיפים לעיתים קרובות להישאר אנונימיים. (Mishol-Shauli & Golan, 2019).

לסיכום, הרצון המשותף להנהגה החרדית ולחברי הקהילות החרדיות להימנע ככל הניתן מחשיפה לכלי תקשורת לא חרדיים באופיים הביא ליצירת סביבה תקשורתית הפועלת במקביל לתקשורת הכלל ישראלית. בתוך סביבה זו היומונים החרדיים הם הסמן הקיצוני של שמרנות וסגירות. כל מילה שמתפרסמת בהם נבדקת מראש, ומטרתם המוצהרת היא לחזק את השקפת העולם החרדית בקרב הקוראים ולשמרן כשופר של מנהיגי הפלגים המפיקים אותם.

מסגרת תאורטית ראשונה לניתוח - תקשורת מידעית ותקשורת טקסטית

חוקר התקשורת ג'יימס קארי הבדיל בין תפקידים שונים של תקשורת המונים בחברה (Carey, 2009). קארי זיהה שני תפקידים שונים, ולעיתים אף סותרים, שהתקשורת ממלאת.¹⁰ התפקיד הראשון הוא **תמסורת** - העברת כמה שיותר מידע עדכני נחוץ או כזה שנתפס כמעניין, לכמה שיותר אנשים במהירות המרבית האפשרית. אקרא לסוג עיתונות זה **"תקשורת מידעית"**. התפקיד השני הוא **קהילתיות** - הפצת תפיסת העולם המגובשת של חברי קהילה בתוך עצמם על מנת לחדדה, במטרה לחזק את תפיסת העולם הקהילתית ואת לכידות הקהילה. אקרא לסוג עיתונות זה **"תקשורת קהילתית-טקסטית"**. בתקשורת מסוג זה מודגשים העקרונות התרבותיים המקובלים בקהילה. הכינוי תקשורת טקסטית נובע מכך שמטרתה דומה למטרתם של טקסים - חיזוק וחיידוד ערכים ותרבות של קבוצת שייכות.

בקהילות מערביות ליברליות התפקיד המוצהר של עיתונות הוא לשמש תקשורת

⁹ ערוצי התקשורת הנסקרים הם בעיקר כלליים, אך גם חרדיים, ובעיקר מישראל; לידיעות המתפרסמות בערוצים אלו מצורף קרדיט למקור אך לא הפניה אליו.

¹⁰ קארי דן בתקשורת במובן רחב יותר מעיתונות, והוא כולל בה גם מופעי תרבות וספרות. אולם כפי שאראה, המסגרת התאורטית שלו מתאימה ליומונים החרדיים.

מידעית. בהתאם לכך, בחירה להציג תמונת מציאות חלקית או מוטה על מנת לחזק ערכים קהילתיים נתפסת כמעילה באמון הקוראים. מחקרי תקשורת פורצי דרך בשנות השבעים בארצות הברית חשפו תהליך, שבו מניעים תרבותיים וקהילתיים חודרים ומשפיעים על העיתונות האובייקטיבית לכאורה. החוקרים טענו שתהליך זה מזיק למקצוע העיתונות ופוגע בה (למשל Gans, 1979). בניגוד גמור לכך, העיתונות החרדית נוסדה מראש על מנת לאפשר לקוראיה לצרוך מידע שאינו סותר את ערכי הקהילה או מאיים עליהם. שלא כעיתונות במדינות טוטליטריות, העיתונות החרדית גם מצהירה על כך בגלוי (קפלן, 2006). עיתונות זו מחויבת לקהילתיות יותר ממה שהיא מחויבת לתמסורת, ומחויבות זו ידועה לקוראים ואף נדרשת על ידם (מיכלסון, 1990). בהתאם לכך, כל ערוצי התקשורת החרדיים מצהירים, לעיתים קרובות בגאווה, כי הם מחויבים בראש ובראשונה לשמירה על ערכי הקהילה, וכי הם מבטיחים לקהלם לא לפרסם מידע שעלול לפגוע בערכים אלה. היומונים מממשים את מודל התמסורת כהכרח בליגונה, והמשפט המתאר יותר מכל את ייחודם כעיתוננים הוא "זכות הציבור לא לדעת" (מיכלסון, 1990; בינדר ואפרתי, 2020). מכאן שמבין כלל ערוצי התקשורת החרדית, היומונים החרדיים הם אלה המקיימים במובהק תקשורת טקסית.

מסגרת תאורטית שנייה לניתוח - מאפייני שיח חרדי

ניתוח שיח פונקציונלי בא למצוא היבטי זהות ומשמעות העולים מתוך קטעי שיח רלוונטיים כתובים או דבורים, מתוכננים או ספונטניים. מחקרים בתחום הבלשנות החברתית (sociolinguistics) מדגישים את חשיבות השפה לסימון הכוח והמעמד היחסיים של תתי-קבוצות המאכלסות מרחב (Baumel, 2006; Heilman, 2006; Hymes, 1974). בלשנים מתחום זה מראים כיצד החצנת סממני זהות של קבוצה מבליטה את הכוח והמעמד שלה במרחב (Assouline & Dori-Hacohen, 2017; Baumel, 2006; Rosenberg & Rashi, 2015). להלן כמה דוגמאות לסממנים כאלה בכלי תקשורת חרדיים:

- **בידול** - נטייה דוגמטית להזכיר גבולות בין הקבוצה לבין קבוצות הייחוס, ובכך לחזקם.¹¹
- **הבלטת שיח תרבותי** - שילוב ביטויים המראים "חרדיות" או שייכות לזרם חרדי מסוים בכל הזדמנות, גם כשהדבר אינו מתבקש מהתוכן, על מנת לחזק תודעה קבוצתית (למשל שילוב ביטויים בארמית וביידיש בכותרות ובגוף הכתיבה).
- **הצהרות נאמנות למנהיגי הקבוצה** - אזכורים חוזרים לכך שדעת הכותב מוכתבת מעמדת ההנהגה, ושכל מקרה של סתירה לכאורה דעת ההנהגה היא הקובעת והמחייבת (למשל ביטויים כגון "כפי שהורו לנו גדולי ישראל").

¹¹ החילונים ואנחנו, הצינונת הדתית ואנחנו, החרדים עם הטלפונים החכמים ואנחנו וכדומה.

• **כתיבה רגשנית** – שילוב ביטויי רגש המראים על אכפתיות ודאגה של הכותבים לקהילת הקוראים שלהם (למשל "הזדעזענו עד עמקי נשמתנו ממעצר המפגינים בגשר המיתרים").

מאפיין חשוב נוסף, המתאים לתקשורת טקסטית בכלל אך נפוץ במיוחד בשיח חרדי, הוא כתיבה בגוף ראשון רבים – אנחנו (Hymes, 1974).

שיטה

איסוף הנתונים

עבור מאמר זה נסקרו השערים וטורי המערכת הראשיים ביומונים "המבשר", "יתד נאמן", "הדרך" ו"המודיע" מפרוץ המלחמה עד סוף 2024. בחרתי לסקור רק את השערים ואת מאמרי המערכת ולא את כל העיתונים, מכיוון שאופי הקריאה החרדי ביומון דומה לאופי קריאת העיתון של קהל שאינו חרדי. כלומר, עמוד השער זוכה לתשומת לב מרבית, והחשיפה לטורים במעמקי העיתון זניחה, במיוחד אם אין אליהם הפניה מהשער. שערי העיתונים וטורי המערכת נאספו בתקופה זו מערוץ וטסאפ השולח אותם למנויים מדי יום, ועיתון "המבשר" נאסף מרשימת הדיוור הרשמית של העיתון.

לצורך ההשוואה לאירועים קודמים בחרתי בשני אירועי המחאה הבולטים ביותר נגד גיוס חרדים לצה"ל בשנים האחרונות – עצרת הענק שנערכה בירושלים ב-14 בפברואר 1999, וההפגנה ההמונית שנערכה ב-2 במרץ 2014. איתרתי את רגע השיא של כל אחד מאירועים אלו, וסרקתי את עמודי השער ואת מאמרי המערכת של גיליונות "המודיע", "המבשר", "יום ליום" ו"יתד נאמן" החל מחודש לפני כל שיא ועד לשבועיים אחריו (כלומר 14.1.1999 עד 28.2.1999 ו-1.2.2014 עד 16.3.2014). הגיליונות זמינים לצפייה בספרייה הלאומית בירושלים.

ניתוח הנתונים

בשלב הראשון נותח התוכן של הנתונים שנאספו, וזוהו תכנים הנוגעים לגיוס חרדים וגם תכנים המביעים הזדהות עם ישראל בכלל ועם חיילי צה"ל בפרט. כותב המאמר סקר את השערים ואת הטורים שאליהם הם מפנים בדקדוק ובקפדנות. לא נעשה חיפוש ממוכן או שימוש במילות חיפוש כלשהן. אומנם העובדה כי רק חוקר אחד עבר על החומרים פוגעת באמינותם, אך העובדה כי הוא עבר על כל העיתונים ולא בחר בחיפוש לפי מילות מפתח או בסינון אחר מקלה על שחזור המחקר ועל בדיקת אמינותו במידת הצורך.

לאחר ניתוח התוכן נבחרו שני טורי התנגדות לגיוס לצורך ניתוח שיח פונקציונלי. הטורים נבחרו מכמה סיבות – הם מציגים עושר רב בתיאורים ובהיקף, אחד מהם פורסם בעיתונות הכללית והפך לסמל לניכור החרדי, וכל אחד מהם פורסם ביומון המייצג זרם חרדי אחר (ליטאים וחסידים).

ממצאים

מבוא - היומונים החרדיים במלחמת "חרבות ברזל" לפני הפנייה לבג"ץ

עם תחילת המלחמה, לפני שהחל העיסוק הציבורי בגיוס החרדים, הרבתה התקשורת החרדית, כולל היומונים, לכתוב על מגויסות החברה החרדית למלחמה במובנים מעשיים אך גם רוחניים - תרומות דם, חלוקת אוכל לחיילים, הגברת שעות הלימוד בישיבות וביטול חופשת בין הזמנים, ריבוי בתפילות לשלום של חיילי צה"ל ועוד. כמו כן, טורי דעה רבים בירכו על האחדות המתגלה בין חלקי העם השונים, בניגוד גמור לקריאה היום-יומית להתבדלות. למשל:

דמעות נקוות בעיניים במפגש כואב כזה של יהודים, גם אם עדיין אינם שומרי מצווה, עם אחיהם בעלי ההופעה התורתית. ההתרגשות ההדדית עולה ומטפסת ככל שהמפגש נמשך. אין מסכים מבדילים, אין מחיצות, אין גדרות... בשעה קשה זו כולם מתרוממים מעל כל המבדיל והמפריד (מאמר מערכת המבשר, 20 באוקטובר 2023).

בדומה לכך, איור 1 מראה את המודעה הגרפית (באנר) בעיתון המבשר במרבית ימי המלחמה. השילוב של מאפייני תקשורת חרדית וטקסית (גוף ראשון רבים ושפה מליצית) עם תמונה של חייל צה"ל בשדה הקרב מראה על מתן הכשר לחייל בקהילה. ראוי לציין כי המבשר ממשיך להשתמש במודעה הגרפית הזו גם בימי כתיבת המאמר, שבהם ביטויי ההתנגדות לגיוס נפוצים מאוד בעיתון (אמצע 2025).

איור 1 - באנר עיתון המבשר ברוב ימי מלחמת "חרבות ברזל"

טורי ההתנגדות לגיוס כטקסי זהות חרדיים**1. הצהרות לחוד וחדשות לחוד**

ביטויי התנגדות מפורשים לגיוס החלו להופיע ביומונים החרדיים כאשר המדינה החלה לקדם בפועל את גיוסם, לאחר שבג"ץ הוציא צו ביניים בסוף פברואר 2024. ניתוח טורי ההתנגדות מראה כי הם סוג של טקס, "מיצג", כפי שיודגם מיד על שניים מהם. ההצהרות כתובות בשפה חרדית במופגן, הן מעלות מהעבר מוטיבים טקסיים לחיזוק הזהות, ומצהירות נאמנות לעקרונות התרבות החרדית.

הטענה שהצהרות הן סוג של טקס, ולא דווקא עמדה מגובשת ומנומקת, מתחזקת כאשר מבחינים כי על אף השפה הבוטה והטעונה רגשית שבה הן נכתבות, ההתנגדות לגיוס כלל אינה חזות הכול, ובמשך ימים רבים גיוס החרדים אינו מוזכר כלל. נוסף על כך, מתחת לטורי ההתנגדות בעמוד השער מופיעים תמיד דיווחים עדכניים מהמלחמה ומהארץ. דיווחים אלה נכתבים בסגנון שונה לחלוטין מזה של ההצהרות, שיח ניטרלי עם גוון חיובי. מילים בהטיית גוף ראשון רבים המופיעות בידיעות החדשותיות מתייחסות לכלל ישראל, ובדיווחים על חיילים

שנפלו במלחמה מוסיפים ליד שמם את ראשי התיבות הי"ד (השם ייקום דמו), המסמנים שהחייל נתפס כשייך לקבוצה שאליה שייכים החרדים. כלומר, בראש העיתון מתפרסמים לעיתים טורי התנגדות טקסיים חוצבי להבות, אך תמיד מתפרסמות מתחתיהם ידיעות חדשותיות שנראות לעיתים מנוגדות להם, ושאינן עוסקות בהתנגדות החרדית לגיוס.

2. צה"ל אינו האויב של החרדים

בתחילת מרץ 2024 דומה היה כי ההנהגה החרדית האשכנזית שקלה את מהלכיה לאחר צו הביניים והמהלכים המסתמנים בכנסת, והורתה לשליחיה ביומונים לבטא התנגדות נחרצת יותר. ב-5 במרץ 2024 פרסם העיתון הליטאי יתד נאמן מאמר מערכת במיקום בולט עם הפניה מהשער תחת הכותרת: "ואנשכנו כחמור". היומון החסידי המבשר, לעומתו, נקט קו זהיר יותר כאשר פרסם במעמקי העיתון טור שכותרתו: "מי לה' אלי - ויאספו אליו כל בני לוי"¹². טורים אלה ממחישים את ההתנגדות הבוטה ביותר לגיוס חרדים שנמצאה ביומונים, ומכיוון שסממנים טקסיים וחרדיים רבים באים בהם לידי ביטוי, בחרתי להתמקד בהם. להלן ניתוח הטורים:

- שני הטורים משתמשים בגוף ראשון רבים ונכתבים בשם כלל החרדים: "אנחנו תגידו לנו ללמוד מהציונות הדתית" (המבשר); "אנחנו מכוונים ומעודדים שיהיו עוד ועוד לומדי תורה בעם ישראל" (יתד נאמן). חשוב לציין כי לפחות לדעת כותב מאמר זה ולדעת מספר מרואיינים חרדים שעימם התייעצתי, על אף הפנייה לכאורה לקורא חילוני, הכתיבה נועדה לקורא החרדי כדי שידמיין את עצמו נוזף בחילונים ומטיח בהם את הכתוב כחלק מה"אנחנו" המשיבים "להם" כגמולם על הרדיפה והעוולה. בבחינת "דע מה שתשיב" לקורא החרדי כאשר יבואו לא חרדים וינסו לשכנע אותו לתמוך בגיוס חרדים.
- בשני הטורים מפנים לדבריהם של מנהיגים רוחניים חרדים מהעבר תוך שימוש בתואריהם בראשי תיבות: "בשעתו התבטא על כך רבנו הגדול מרן הגרא"מ שך זצוק"ל" (יתד נאמן); "רק נזכיר את העובדה ברב מבריסק הגרי"ז זצ"ל שכאשר ראה את המודעה נגד גיוס בנות" (המבשר).
- שני הטורים מלאים בביטויי רגש ובכתיבה בוטה: "אתם לא באמת חושבים שאנחנו הולכים להטמיע את הצעירים שלנו לתוך המדמנה האנושית שלכם" (המבשר); "לנתק בני ישיבה מהגמרא והסטנדר זה כמו לנתק מונשם מבלון החמצן שלו!" (יתד נאמן).
- ברמת התוכן, שני הטורים אינם מציגים את צה"ל כעוין כשלעצמו, אלא ככלי שרת בידי גורמים עוינים אחרים (בהמבשר - בג"ץ, וביתד נאמן - החילונים). בשני המאמרים יש התייחסות מבטלת לטענות שצה"ל מאפשר, או אף רוצה לאפשר, שירות משמעותי תוך שמירה על צביון חיים חרדי, ובשניהם

¹² שני הטורים מופיעים בנספח.

ההתקפה על התנאים בצה"ל אינה מכוונת אליו אלא לגורמים הנתפסים כאויבים האמיתיים - קרי בג"ץ והחילונים:

"אנחנו מוכרחים להסביר לכם מדוע איננו רואים בכלל אופציה לדון [...] מכיוון שכנראה אינכם מודעים לפער התהומי שקיים בין צעירנו לצעירכם" (המבשר), ו"היו שיאמרו בהיתממות 'יקימו יחידות מיוחדות, משימות ייחודיות', מדובר במס שפתיים [...] קודם נגייס אותם, בשאר יטפל הבג"ץ הליברלי והנאור" (יתד נאמן).

עדות ברורה לכך שמדובר בטקס, ושהטקסט כמעט מוכן מראש (כפי שאראה בהמשך), ניכרת בכך שמלחמת "חרבות ברזל" מוזכרת בחטף בתחילת שני הטורים. גם אזכור קלוש זה נועד אך ורק לטעון שהמלחמה אינה רלוונטית לגיוס חרדים, אלא משמשת ככסות לרצון המתמיד של החילונים להשמיד את דרך החיים החרדית. הדבר בולט במיוחד בפתיחת הטור ביתד נאמן: "מצב המלחמה הקשה העלה מחדש לסדר היום את הסוגיה של שוויון בנטל [...] הכוונה האמיתית של המסתערים על חומות הקיום היהודי, היא דמגוגית [...] צריך להיות עיוור, חרש או שוטה כדי לא להבין מהיכן ולהיכן נושבת הרוח הרעה".

ההבדל בצורה ובתוכן בין טורים אלה לבין ידיעות חדשותיות על "חרבות ברזל" המתפרסמות לצידן, מעיד גם הוא על כך שתפקידן של הצהרות ההתנגדות הוא טקסי ולא מידעי. בגיליון המבשר שבו פורסם הטור, למשל, מתפרסמת גם הידיעה הבאה: "[...] צוות הקרב של גדוד צבר מחטיבת גבעתי פעל בשבועות האחרונים במרחב הלוחמים איתרו והשמידו פירים התקפיים, תשתיות טרור ומבנים ממולכדים של ארגון הטרור חמאס [...] במהלך הפעילות נפלו מפקד פלוגה בגדוד 'צבר', קצין לוחם בשלדג, רב־סרן יפתח שחר הי"ד ומפקד מחלקה בגדוד צבר, סרן איתי סייף הי"ד שהובילו את הלוחמים. [...]". נראה שהשיח בידיעה זו שונה מבחינת הצורה - הוא אינו מכיל את כל המאפיינים שהודגמו לעיל, ומבחינת התוכן - ניכרת אהדה מסויימת לחיילי צה"ל. האהדה מתבטאת באזכור השמות המלאים של הנופלים ובתוספת הי"ד ליד שמם. נוסף על כך, בתוכן ניכרת היכרות עם יחידות צה"ל עד לרמת שם הגדוד. אף אם הידיעה מועתקת מהודעת דובר צה"ל, עצם הדפסתה כלשונה ביומן חרדי מעידה על לגיטימציה.

דוגמה ברורה נוספת לכך שטורי ההתנגדות לגיוס הם תקשורת טקסית, נמצאת בגיליון המבשר מ־31 במרץ 2024. גיליון זה משקף את ההפרדה הבוטה בין טורים אלה לבין החלק החדשותי של העיתון בתקופת שיא ההתנגדות החרדית בפרק הזמן שנסקר (איור 2). החלק הטקסי בגיליון זה קושר ישירות בין פסיקות בג"ץ ב־2014 לפסיקותיו ב־2024.

בשער מוצג צילום השער של המבשר מ־2014, ומפורסמים בו טורים המדגישים את התנגדות העיתון להחלטת בג"ץ דאז לגייס חרדים, בדיוק כמו היום. בניגוד לטורים שנותחו קודם, בטורים שפורסמו בגיליון זה **מלחמת "חרבות ברזל" אינה מוזכרת כלל**. למרות התזכורת של ההתנגדות לגיוס, הציגו עורכי הגיליון בראשו

משותפות למספר גורמים או מייצגות גורמים שהעיתון אינו מייצג: מודעה משותפת למועצת גדולי התורה (מועצת הרבנים השלטת במפלגות החרדיות האשכנזיות) ומועצת חכמי תורה (מועצת הרבנים השלטת בש"ס), מודעה מטעם חסידות ברסלב (שאינה חברה באף מועצה), מודעה של חסידות בעלז (שמבחינה פוליטית עובדת עם הליטאים) ומודעות נוספות. כל הכתבות בעמוד השער מתייחסות לעצרת ומביאות דברי אדמו"רים ומנהיגים חסידים, ליטאים וספרדים המביעים התנגדות לגזירות וקוראים להגיע לעצרת, תוך שימוש בשפה המליצית שתוארה לעיל. שערי היומונים סביב ההפגנה ב-2.3.2014 מציגים תמונה דומה, על אף שכאן עיקר המחאה היא כנגד הרשויות המחוקקת והמבצעת, ולא הרשות השופטת. מעניין לציין שאפילו חלק ניכר ממודעות הפרסומת מוקדש לפירוט שעות ומקומות המוצא להסעות מאורגנות לעצרת המחאה המתוכננת.

לסיכום, הסקירה בשלושה יומונים מרכזיים את נסיונות המדינה לקדם גיוס חרדים לצה"ל בשני אירועים קודמים (1999 ו-2014), מחזקת את הטענה כי טורי ההתנגדות לגיוס המתפרסמים במלחמת "חרבות ברזל" הם טקס זהות, ואינם התייחסות עניינית של ההנהגה לנושא אקטואלי. טורי ההתנגדות לגיוס זהים, כמעט מילה במילה, בשני האירועים הללו ובמהלך "חרבות ברזל". ממצא נוסף העולה מההשוואה הוא, כי בניגוד לתוכן היומונים בעיצומה של מלחמת "חרבות ברזל", באירועי העבר לא נמצאו פערים בין טורי הדעה לידיעות החדשותיות, שכן הידיעות החדשותיות בהם אינן מציגות שותפות גורל בין החרדים למדינה. נקודה נוספת היא, שגם באירועי העבר האויב הוא מערכת המשפט או החילונים: באירוע הראשון ההתנגדות החרדית לגיוס מופנית ישירות כלפי מערכת המשפט, ובאירוע השני – כלפי ממשלת ישראל וכנסת ישראל בשל ציון למערכת המשפט. שתי המחאות כמעט אינן מזכירות את צה"ל עצמו. מאירועי העבר נראה, כי ככל שהמחאה מתגברת, היא ממלאת את כל דפי העיתון ללא ידיעות חדשותיות כלל. בשלב זה ההבדלים בין עמדות הזרמים השונים בחברה החרדית מיטשטשים, עד כדי כך שיומונים של זרם מסוים מפרסמים הצהרות של מנהיגים חרדים שאינם משתייכים לאותו הזרם – תופעה שאינה מתרחשת כלל בעת שגרה.

טורי ההתנגדות כמייצגים פערים בעמדות הנהגת זרמים חרדיים העיתוי של ההתנגדויות לגיוס והדגשים שהם מבליטים, חושפים הבדלים בין הנהגות תתי-הזרמים החרדיים השונים, ובהם נתמקד כעת. מההבדלים בין שני הטורים שהוזכרו לעיל ושמופיעים בנספח, ניתן לראות כיצד זרמים שונים בחברה החרדית מדגישים נקודות אחרות בהתאם לזהותם, תופעה שמחזקת את תפיסת הטורים כטקס זהות. בהמבשר החסידי יש התייחסות למגזר הדתי-לאומי, ולפיה הם "אידיוטים שימושיים" של החילונים, ואילו ביתד נאמן הליטאי הדתיים-לאומיים אינם מוזכרים. הטור ביתד נאמן מתמקד בבני ישיבות בלבד, והמבשר, לעומתו,

מתייחס גם לצעירים חרדים שאינם לומדים. הוא טוען שגם הם עדיפים על צעירים חילונים, ולכן יש להרחיקם מצה"ל. הבדלים אלה קשורים לכך שהמבשר מייצג חצרות חסידים, ואילו יתד נאמן הוא יומן ליטאי.

כאמור לעיל, התפיסה העומדת בבסיס החברה החרדית בישראל, שלפיה גברים חייבים ללמוד כל חייהם, היא ליטאית במקורה, ואילו בקרב קבוצות חסידיות רבות יציאה לעבודה נתפסת כמסלול חיים לגיטימי. הבדל זה מסביר את החלטת עורכי יתד נאמן להתעלם מחרדים שאינם לומדים, בשונה מהחלטת עורכי המבשר, הרואים בהם קהל קוראים לגיטימי. דוגמה נוספת לדגש של זרם חרדי על הנושאים החשובים לו ניתן לראות, גם אם בעקיפין, בעיתון הדרך הספרדי. הדרך כותב רבות על כך שגם מי שאינו לומד - אסור לו להתגייס. דגש זה מבטא חשש של ההנהגה החרדית הספרדית מכך, שבעקבות אפליית הספרדים בקבלה לשיבות חרדיות נחשבות יגויסו לצה"ל חרדים ספרדים רבים יותר מאשר אשכנזים. היומונים הספרדיים נמנעים ככלל מכתובה על השסע העדתי בתוך החברה החרדית, שכן הדבר יפגע ברצון מנהיגיה להציג חברה זו כאידיאלית. לכן חשש זה אינו מובע ביומן הדרך בפירוש, אלא בא לידי ביטוי בהדגשת הצורך לפטור מגיוס גם לחרדים שאינם לומדים, יותר מכפי שמודגש ביומונים הליטאיים והחסידיים.

דיון

מאמר זה בא לענות על השאלה **כיצד יש להבין את טורי ההתנגדות לגיוס חרדים המפורסמים ביומונים החרדיים**. חשיבות הבנת טורי ההתנגדות נובעת מכך שיומונים אלה משקפים ישירות את עמדת ההנהגה הרוחנית והפוליטית של הזרמים המפיקים אותם. ניתוח הטורים כחלק מהיומן שבו הם התפרסמו מבהיר את תפקידם, כוונתם והקשרם. הממצאים העיקריים של המאמר הם: **טורי ההתנגדות לגיוס הם טקס זהות חרדי, היומונים מציגים שתי תמונות נפרדות בכל הנוגע לשתפות הגורל בין החרדים לחברה הישראלית (וטורי ההתנגדות לגיוס הם רק צד אחד של התמונה), צה"ל אינו נתפס כעוין את החרדים, וההתנגדות המובעת לגיוס חרדים לצה"ל מאז פרוץ מלחמת "חרבות ברזל" עד סוף 2024 קטנה מההתנגדות באירועים קודמים**.

טורי ההתנגדות לגיוס כטקס זהות חרדי

השיח - נמצאו הבדלים גדולים בין סגנון השיח בטורי ההתנגדות לגיוס והטורים הראשיים ביומונים לבין השיח בשאר חלקי עמוד השער. השיח בטורי ההתנגדות הוא שיח חרדי על כל מאפייניו, ואילו השיח בשאר העמודים ניטרלי וכמעט נטול מאפיינים חרדיים. הבדל זה תואם את ההפרדה שהוצגה במסגרת התאורטית בין תקשורת טקסית לתקשורת מידעית. מטרת תקשורת טקסית היא להדגיש ולחזק את

מרכיבי הזהות ותפיסת העולם המייחדים את חברי הקהילה שאליה מכוון הטקסט, ואילו מטרת תקשורת מידעית היא להעביר לקהל היעד מידע עדכני ומדויק. האזכור החטוף של מלחמת "חרבות ברזל" בטורי ההתנגדות, ולעיתים היעדרו, וכן אזכור אירועים קודמים שבהם עמד על הפרק גיוס החרדים לצה"ל, מעידים כי מטרת טורי ההתנגדות לגיוס אינה עדכון הקוראים במתרחש כעת, אלא תזכורת עבורם להתקבץ סביב הערכים המשותפים לקהילתם, במקרה זה - ערך הבידול מהחברה הכללית. ההבדלים בין טורי הדעה באופן הצגת החברה החרדית ובדגשים להתנגדות לגיוס תואמים את ההבדלים המוכרים בין מנהיגי הזרמים העומדים מאחורי כל יומון. הבדלים אלה מחזקים עוד יותר את ראיית הטורים כטקס זהות, עד כדי ניואנסים פנים חרדיים.

1. שתי תמונות סותרות של הקשר בין החרדים למדינה

טורי הדעה מבססים את ההתנגדות לגיוס החרדים על הצגתה של מדינת ישראל כעוינת את החברה החרדית מעצם הווייתה. הידיעות החדשותיות לצידם, ולעיתים גם טורים נוספים בשערים, מציגים שותפות והזדהות עם החברה הכללית ועם צה"ל בגלוי או במשתמע. הנתק בין החלק הטקסי של העיתון לחלק המידעי שבו בא לידי ביטוי בחדות הרבה ביותר כאשר בחלק העליון של השער מתפרסם טור התנגדות לגיוס, ובחלק התחתון - ידיעה העוסקת בממצא או בהתבטאות של אנשי ציבור בישראל על הסכנה שבשחיקת כוחות המילואים או באי-השגת מטרות המלחמה.

2. צה"ל אינו במוקד ההתנגדות לגיוס חרדים

מאז הקמת מדינת ישראל רובם המוחלט של החרדים בישראל רואה במערכת המשפט את האויב העיקרי של דרך החיים החרדית (כרמלי, 2013; מלאך, 2013; פרידמן, 1991). בהתאם לכך אפשר לראות בטורי ההתנגדות לגיוס התממשות של דפוס טקסי, שלפיו בכל פעם שהמדינה מתערבת בעניינים הנוגעים לחברה החרדית,¹³ היומונים החרדים מפרסמים טורי התנגדות. טורים אלו מזכירים לקוראים החרדים כי החברה בישראל רוצה ברעתם, ולכן עליהם להתכנס סביב מנהיגיהם ולהגביה את החומות. בכל המקרים שנותחו, הגורמים הנתפסים כמעוניינים בהרס החברה החרדית הם בג"ץ והחילונים. צה"ל במהותו אינו נתפס כעוין את החברה החרדית, כי אם כגוף שהגורמים העוינים מנסים לנצל למטרותיהם הזדוניות. היחס לדתיים לאומיים מזכיר את היחס לצה"ל מבחינה זו, הן הקבוצה החברתית והן המוסד המדיני מוצגים כנגררים. כאשר טורי ההתנגדות מתייחסים לצה"ל כאל גוף שאינו מתאים לחרדים, הם עושים זאת מהיבט משני בלבד; הם מתעלמים או מתייחסים בביטול לשינויים הנערכים בצה"ל מאז פרסום דו"ח שקדי. ניכר כי כחלק מטקס הזהות, הטורים קוראים לחסום שינוי בחברה החרדית על ידי יצירת חיבור בין השינוי לבין מערכת המשפט - ה"דמון הגדול".

¹³ ולא משנה אילו עניינים - חינוך, ביטחון, כלכלה או אחרים.

3. ההתנגדות לגיוס חרדים לצה"ל לאחר פרוץ מלחמת "חרבות ברזל" קטנה מההתנגדות באירועים קודמים

ביומונים החרדיים בפברואר 1999 ובמרץ 2014 תפסה ההתנגדות לגיוס חרדים את עמודי השער ועמודים נוספים. כתבי העיתון תבעו מקוראיהם להצטרף למחאות ואף לקחו חלק מרכזי בתיאום ובארגון שלהן. כלומר, הטקס יצא מהטקסט הכתוב והתממש בשטח (כרמלי, 2013). ב-2023 וב-2024, לעומת זאת, לאחר פרוץ מלחמת "חרבות ברזל", הסתפקו היומונים בכתיבת טורי דעה. גם כשנקטו שפה קנטרנית, הם לא פסלו אפשרות שגדולי ישראל יסכימו למתווה גיוס כלשהו, אפילו כאשר בג"ץ החל לתבוע מהמדינה לחוקק מתווה גיוס העומד בתנאי החוק הקיים. ייתכן שההבדל נובע מהמגמה של היומונים החרדיים להפוך למידעיים יותר ויותר, ולכן גם היקף הצהרות ההשקפה המתפרסמות בהם מצטמצם עם השנים. עם זאת, נסיונות לארגן הפגנות ענק נגד גיוס חרדים אינם זוכים עד כה לשיתוף פעולה של היומונים. נוסף על כך, היעדר ביטויי אחדות בין מנהיגי הזרמים השונים, שבלטו בשיא המחאות באירועים הקודמים, מעידים לדעתי על כך שהתנגדות ההנהגה לגיוס מצומצמת יותר מבעבר.

סיכום

יש פער חריף בין הרצון והדחף של צעירים חרדים להשתתף בשמירה על ביטחון ישראל ועל ביטחון קהילותיהם, במיוחד לאחר שבעה באוקטובר 2023, לבין הקולות והלחצים הפוליטיים שמפעילים המנהיגים הרוחניים והפוליטיים של החברה החרדית נגד מהלכים כאלה. ההתנגדות החרדית לגיוס לצה"ל, שנותחה במאמר זה ושאליה נחשפים צרכני תקשורת לא חרדית, היא התנגדות מוחלטת ונחרצת. ההתנגדות מבוססת על ידי ההנהגה החרדית ביומונים, והיא נובעת מהפחד של מנהיגי התנועה - שהייתה כריזמטית והפכה לממוסדת - מעזיבת בניה ובנותיה. הפחד הזה מתבטא בהטלת עיצומים על גברים חרדים שמתגייסים ועל משפחותיהם, כפי שנעשה בחלק מקהילות החרדים לפי תיאוריהן של נחומי יפה ושותפותיה (2023). התנגדות זו מקצינה ככל שמנהיגי הקהילה ערים לרצון ולדחף של צעירים חרדים לתרום לביטחון ישראל. כותבי הטורים הללו מקצינים ככל הניתן במטרה להפחיד את קהלם מגיוס לצה"ל, ולהניא את הצעירים עצמם או להביא את משפחותיהם לעצור בעדם מלעשות זאת. העובדה כי מדי פעם טור ארסי במיוחד, כגון זה שנותח לעיל, מוצא את דרכו לעיתונות הכללית ומביא לתגובות קשות נגד כלל החרדים, כולל אלה ששירתו בצה"ל ואפילו התגייסו למילואים, מועילה להנהגה. ביטויי כעס ושנאה כאלה מחזקים את תחושת הנרדפות ואת תודעת המיעוט בקרב חברי הקהילה, ומגביהים את החומות בינה לבין החברה הכללית.

טורי התנגדות אלה הם דוגמה קלסית ל"תקשורת קהילתית-טקסטית", שכן הם באים לפרוט על מיתרי הזהות החרדית הבסיסיים ביותר ולא לעדכן במידע חדש

או רלוונטי. לכן האויב בטורים אלה הוא "המדינה", ובעיקר הרשות השופטת שלה, או "החברה" הכללית ("החילונים") ולא "צה"ל", שנתפס כמי שעל אף כל "בעיותיו" שומר בפועל על חיי היהודים. משום כך הטורים אינם נכנסים ל"זוטות" כגון הצורך האמיתי של צה"ל, השינויים שצה"ל עושה כדי לאפשר לחרדים לשמור על אורחות חייהם ואף לא הסכנה הקיומית לשלומם ולחייהם של החרדים בישראל אם מדינת ישראל תיחלש או תושמד. טורים אלה מחלישים את מעמד היומונים בקרב חרדים וחרדיות רבים, הרואים בהם התחמקות מהתמודדות עם בעיה אמיתית (בעיקר מול צעירים חרדים שאינם לומדים תורה כנדרש בישיבות). עם זאת, גם קוראים חרדים שדעתם אינה נוחה מטורים אלה לוקחים אותם ברצינות, שכן עצם כתיבתם והפצתם ההמונית הוא מפגן כח שמזכיר לכל קורא חרדי, מי הם אלה שקובעים היכן ילמדו ילדיו ואילו שידוכים יוצעו להם, אל מי הוא יפנה כשיזדקק לעזרה כלכלית או רפואית, ושהוא אינו מעוניין לגלות שהדביקו על הקירות שילדיו צועדים לידם מדי בוקר וערב פשקעווילים המגדפים אותו.

סוג נוסף של התנגדות חרדית לגיוס לא נותח במאמר זה, מכיוון שאינו מופיע ביומונים ואינו ביטוי לעמדת ההנהגה. הוא מורכב מטיעונים מעשיים ולא מדחיה עקרונית אידאולוגית של גיוס. טיעונים אלה מועלים בכלי התקשורת החרדיים החדשים כמו בקבוצות הווטסאפ החרדיות. נימוקים אלה נגד גיוס חרדים מעמיקים בטענה שצה"ל עדיין אינו מסוגל לאפשר לחרדים להתנהל כחרדים, ובטענה שלפיה צה"ל אינו צריך באמת לגייס חרדים. על אף שמאמר זה אינו עוסק בנימוקים אלה, אציין מבלי לפרט, כי התמונות, הסרטונים והעדויות של חיילים חרדים שהתגייסו ומשלבים בהצלחה בין שירות בצה"ל לאורח חיים חרדי בהחלט זוכים לתשומת לב בקבוצות אלה, והשיח סביב צה"ל משתנה שם לטובה עם הזמן.

על הגורמים הפועלים לגיוס חרדים לצה"ל להבין כי אין להם איך להילחם ישירות נגד הטורים ביומונים המתנגדים לגיוס, שכן טורים אלה הם דפוס טקסי אינסטינקטיבי נגד כל שינוי בחברה החרדית. עדיף לפעול מול החרדים המעלים טענות מעשיות בבמות המתאימות לכך. דבר אחד שיכול אולי להקהות את עוקצם של הטורים הללו הוא המשך הבלטת היוזמה של צה"ל בכל הנוגע לגיוס חרדים. ככל שהחרדים מחוץ להנהגה יכירו בכך שמאמצי הגיוס מובלים על ידי צה"ל במקביל למהלכי הרשות השופטת וללא קשר אליהם, ושהמאמצים נובעים מצורך אמיתי, כך תתקשה ההנהגה החרדית לפטור מהלכים אלה כעוד מהלך חילוני בג"צ.

יש לזכור גם כי ההנהגה החרדית אינה מצליחה לעצור שינויים רבים על אף נסיונות נואשים ובוטים אף יותר מאלו שבאים לידי ביטוי בטורים אלה, ועל כן אין להיבהל מנחרצותם. רבים המקרים שבהם התנגדה ההנהגה החרדית לשינוי בחברה החרדית בלשון קשה וחריפה אף יותר מזו הנקטת כעת בנושא הגיוס, אך

לבסוף היא קיבלה אותו בשקט, בדיעבד, תוך יצירת התאמות המאפשרות לחרדים להשתנות אך להמשיך להתבדל.¹⁴

נקודה אחרונה - ניתן להעריך כי אם טורי ההתנגדות הללו ייעלמו, בזמן שמאמצי הגיוס הנוכחיים ממשיכים ומבלי שחרדים רבים יתגייסו לצה"ל, זו תהיה סיבה לדאגה. המשמעות של כך תהיה שההנהגה החרדית בטוחה שמרבית החרדים אינם רוצים לשקול גיוס, ולכן אין צורך להילחם נגד מאמצי הגיוס. ההנהגה החרדית מודעת היטב לעמדות הנפוצות בקרב חברי הקהילות החרדיות בישראל, ובמיוחד בקרב גברים חרדים צעירים, בכל הנוגע לסכסוך הישראלי-פלסטיני והישראלי מול אומות ערב נוספות. עמדותיהם מיליטריסטיות ודומות לאלה שמייצגות מפלגות הציונות הדתית, ויש הטוענים שאף קיצוניות מהן (Leon, 2024). ההנהגה מבינה גם את הפוטנציאל של עמדות אלה להתבטא במוטיבציה לגיוס בעת מלחמה בקרב אותם גברים (Hakak, 2016; Stadler, 2012). המשכם והתעצמותם של ביטויי ההתנגדות מצד ההנהגה מעידים על כך שמספר ניכר של חרדים מוכן להתגייס בתנאים מתאימים. אל לביטויי התנגדות אלה להחליש את ידי העוסקים במלאכה.

¹⁴ לדוגמה: עיתונים, רדיו, מחשבים, טלפונים חכמים, עבודה מחוץ לקהילה, ובימים אלה - החינוך הממלכתי-חרדי.

רשימת המקורות

- בינדר, צביקה ואפרתי איילת (2020). "נייעס". **כאן 11**.
- בראון, בנימין (2017). **מדריך לחברה החרדית – אמונות וזרמים**. המכון הישראלי לדמוקרטיה; הוצאת עם עובד.
- גוזמן כרמלי, שלמה (2013). "'שתזדעזע ארץ הקודש', ב"ה': הפגנות ברחוב החרדי כביצוע תרבותי". **תרבות דמוקרטית** 15, 31-59.
- גל, ראובן (2024). **גיוס החרדים בישראל – פרספקטיבה רחבה**. מוסד שמואל נאמן למחקר מדיניות לאומית.
- המבשר (20 באוקטובר 2023). "גיבורי עוז – אחים אנחנו". **המבשר**.
- המודיע (12 בפברואר 1999), שער הגיליון. **המודיע**.
- הרשקוביץ, שלמה דב (1 במרץ 2025). "מי לאדוני אלי, ויאספו אליו כל בני לוי". **המבשר**.
- זיכרמן, חיים (2014). **שחור כחול-לבן: מסע אל תוך החברה החרדית בישראל**. משכל.
- טרכטינגוט, יצחק (2021). **"תודעת מיעוט" בהקשר של קונפליקט בין זהויות: המקרה של חרדים בישראל** [עבודה לשם קבלת תואר דוקטור]. האוניברסיטה העברית.
- יתד נאמן (5 במרץ 2024). "ואנשכנו כחמור". **יתד נאמן**.
- מיכלסון, מנחם (1990). "עיתונות חרדית בישראל". **קשר** 8, 11-22.
- מלאך, גלעד (2013). "העיתונות החרדית נגד בג"ץ: פרשת בית הספר בעמנואל". **קשר** 44, 10-19.
- מלאך, גלעד וכהנר לי (2025). **שנתון החברה החרדית 2024**. המכון הישראלי לדמוקרטיה.
- נריה בן שחר, רבקה (2012). "ההגדרה העצמית של נשים חרדיות באמצעות דפוסי החשיפה לעיתונות החרדית". בתוך קימי קפלן ונורית שטדלר (עורכים), **מהישרדות להתבססות: תמורות בחברה החרדית בישראל ובחברה**, מכון ון ליר, 145-179.
- פרי חזן, לטם (2013). **החינוך החרדי בישראל: בין משפט, תרבות ופוליטיקה**. נבו.
- פרידמן, מנחם (1991). **החברה החרדית: מקורות מגמות ותהליכים**. מכון ירושלים לחקר ישראל.
- קסיר, ניצה (2017). **שילוב אוכלוסיות מגוונות בתעסוקה**. המכון החרדי למחקרי מדיניות.
- קפלן, קימי (2006). **'רבות רעו'ת הצדיק': קווים לתולדות העיתונות החרדית בישראל, למאפייניה ולהתפתחותה**. מכון הרצוג לתקשורת.
- רוזנברג, חננאל (2016). "'אבן מקיר תצחק': פשקווילים פארודיים, סאטיריים ואירוניים כז'אנר ביקורת". **הומור מקוון: כתב עת מדעי לחקר ההומור** 6, 28-44.
- שקדי אליעזר, טייב שי, פנחס גיל, אופיר איתי, רגב קובי, מצליח אלון, קמיר אלי, אבישי אילן, ראב"ד רם משה ופרץ הדר (2024). **דו"ח מסכם של הצוות לשילוב תכליתי של חרדים בצה"ל**. מדינת ישראל.

- Assouline Dalit, & Dori-Hacohen Gonen (2017). "Yiddish across borders: Interviews in the Yiddish ultra-Orthodox Jewish audio mass medium". *Language and Communication*, 56 (May), 69–81.
- Baumel, Simeon D. (2006). *Sacred speakers: Language and culture among the ultra-Orthodox in Israel*. Berghahn Books.
- Carey, James W. (2009). *Communication as culture revised edition*. Routledge.

- Friedman Efi, & Rashi Tsurriel (2023). "The medium is the definer: Daily journalism as a tool for forming community: A case study—The ultra-Orthodox community in Israel". *Religions*, 14, 650.
- Gans, Herbert J. (1979). *Deciding what's news: A study of CBS Evening News, NBC Nightly News, Newsweek, and Time*. Northwestern UP.
- Hakak, Yohai (2016). *Haredi masculinities between the yeshiva, the army, work and politics: The sage, the warrior and the entrepreneur* (Vol. 27). Brill.
- Heilman, Samuel C. (2006). *Sliding to the right: The contest for the future of American Jewish Orthodoxy*. University of California Press.
- Heilman, Samuel C. (2017). *Who will lead us?: The story of five Hasidic dynasties in America*. University of California Press.
- Hymes, Dell (1974). *Foundations in sociolinguistics: An ethnographic approach*. The University of Pennsylvania Press.
- Kasstan, Ben (2021). "'If a rabbi did say 'you have to vaccinate,' we wouldn't': Unveiling the secular logics of religious exemption and opposition to vaccination". *Social Science & Medicine*, 280, Article 114052.
- Katzir Shay, & Perry-Hazan Lotem (2019). "Legitimizing public schooling and innovative education policies in strict religious communities: The story of the new Haredi public education stream in Israel". *Journal of Education Policy*, 34(2), 215–241.
- Leon, Nissim (2024). "Ultra-nationalism and ultra-Orthodoxy: The case of Shas". *Politics and Religion Journal* 18(1), 77–103.
- Malovicki-Yaffe Nechumi, Itzhaki-Braun Yael, & Shahar-Rosenblum Shomi (2023). "Enlisting in the army in the Jewish Ultraorthodox community and the consequences for wellbeing". *Frontiers in Psychology*, 14, Article 1132624.
- Mishol-Shauli Nakhi, & Golan Oren (2019). "Mediatizing the holy community—Ultra-Orthodoxy negotiation and presentation on public social-media". *religions* 10(7), Article 438.
- Neriya-Ben Shahar, Rivka (2017). "Negotiating agency: Amish and ultra-Orthodox women's responses to the Internet". *New Media & Society*, 19(1), 81–95.
- Rosenberg Hananel, & Blondheim Menachem (2021). "The smartphone and its punishment: Social distancing of cellular transgressors in ultra-Orthodox Jewish society, from 2G to the Corona pandemic". *Technology in Society*, 66, Article 101619.
- Rosenberg Hananel, & Rashi Tsurriel (2015). "Pashkevlim in campaigns against new media: What can pashkevlim accomplish that newspapers cannot?". In Heidi A. Campbell (Ed.), *Digital Judaism: Jewish Negotiations with Digital Media and Culture*, Routledge, 161–182.
- Stadler, Nurit (2012). *A well-worn tallis for a new ceremony: Trends in Israeli Haredi culture*. Academic Studies.

נספה

סורי ההתנגדות לגיוס שעליהם ערך ניתוח שיח במאמר זה:

יַתְד הַיּוֹם

ואנשכנו כחמור

מצב המלחמה הקשה השלה מחדש היהם את הסוגיה של השוויון בגטל. מדובר גם בטענות רגשיות ומובנים של אנשים אובדים, שאי אפשר לענות להם במילים עם הניחן. הכוונה האמיתית של המסמכים על חומת הקיום היהודי, היא דמוגית. לדבר היום, אחרי ה'7 באוקטובר על 'כוחו ועוצמו יד' במקום לדבר על "אם ד' לא ישמור עיר", זו דמוגיה או עיוותן, ואולי הומור חבל. צריך להיות עיור, מרש או שטנה, כדי לא להבין מהיכן נובעת הרוח הרעה.

זה בעיקר ענין של חימוּן ועימתי לשפוך שפן עבור לשריפה: כשן הבחירות המוניציפאליות, התקשרות לא חזלה מלהרהר את השענות נגד הציבור החריז על שמירה את זכותו הדמוקרטית והלך להצביע, בניגוד לחילונים שבחרו בלבות בקניונים. התוצאה: בערים מעורבות עלה הכוח החריז, וזעקת ה"נואלה", כפייה דתית הרתה", פלחתי את האויר. בתוך חובס, הם חרדים ביותר מהשוויון בגטל, כי ללא ספק, אם זה היה קורה כפי שהם חובטים לפחות כפה, זה גירום להרתה כבבא. אלא מאי, הם לא יאפשרו למנגישים להמשיך באותו אורח חיים שסמנו באו, וזו בדיקת כוחותם: ליצר כור היתוך ישראלי בעל ספטרורה גינומית בזהוה! יהיו שיאמרו בהתמטות, יקימו יחידות מיוחדות, משיטות יחודיות. מדובר במס שפתיים, כי בדיקת כשבלו זה הם נלחמו נגד התרומה המשפטית: קודם גייס אותם, בשאר ישפל הבניין הליברלי והנאור שהכל שמיט בעינו. תקדים בעל המגן מטי שטימקן כשפולה, לא התארה מחוכרן. גם אם כולם חרדים, למדינה אסור לתקצב אירועים כ"הפרדה מגדרית". הם יודעים שעתירה אחת, ואין יחידות נפרדות, אוכל שונה ועוד, כמובן הכל כבחינותם. אבל הבעיה והסולל ההתנגשות אינם בצד הפרקטי שאינו אלא תיאורטי. התיכוח בעם, הוא יוכח על מרות ועיקרון. יש חלק גדול בעם, שסבורים לעצרת בדעות כאלו שהנמרא כבנהדרין מגדירה אותם כאמקוריות. הגמרא אומרת "היכי דמי אמקורסי האומר מאי אתו לן רבנן, לדין שנו לדין גמי", והם גם הולכים בדרך זו כאלו לומדי התורה אינם תורמים לעם היהודי ולא נושאים בכבול בגטל. על כך גייס התיכוח. והו יוכח אידאולוגיה ואמתו צריכים לומר זאת בקול רם: בלי לומדי התורה אין לנו זכות קיום, וצריכים הרבה לומדי תורה, יש עשט מדי, ואנחנו כמנונים ומעודדים שהיו ועוד לומדי תורה בעם ישראל, כי זה מחוקק את העם היהודי. אתנו לא מנגים אלא מנינים: תורה מגנא ומצלא!

הדבריו הם להם על כביטל שוויון בגטל הם ודבורי סרק ושקרי. כי אם הציבור החילוני לקח על עצמו, למראית עין, את הפקד שימור העם הישראלי, הציבור החריזי לקח על עצמו את הפקד שימור העם היהודי, זהו התפקיד הכי חשוב, הכי קופי, הליח או לא ליהות. לדאבון לב, בעצן הזה, אין שוויון בגטל, כי יורח מחלטל של הציבור הישראלי אינו לומד תורה ואינו חי באורחותיה. לדין, הוא בוטס בליברליות המפקה בדיקנות את הליחות שבאומות ומתבלבל במדינתו. זה חוסר שיוון בגטל, כיון שרק לומדי התורה הם שמקיימים את העם היהודי. לא את המשתמטים מחובה יהודית כת שלושות אלפי שנים, הם המשתמטים! זה לא שגם אנחנו תורמים, רק אמתו תורמים, ומתוך דבקות באידיאל, אמתו מוכינים להקריב ללימוד תורה באף.

בשעתו התבטא על כך רבנו הגדול מרן הגרא"ם שן זצוק"ל: כשלהן ח"כ הרב גפני בהוראתו להפגש עם העיתים בכירים כבבא, אמר לו מרן זצוק"ל לומר להם שאי אפשר לקיים חיל יהודי בלי לומדי תורה. לומדי התורה מקיימים את העם היהודי, והוה השירות שלהם לעם היהודי. ולא שגם הם תורמים. הם התורמים העיקריים!

במציאות שהתהוותה מסביב גבולותיה של ישראל, המדינית והצבאית, לחישוב שהנבא הוא שינצח בדרך הטבע, זה שטשו מגורן, השגמט רבא בשול. דיבורי הרהב חסרי האחריות של ראשי המדינה על ידו עצמם, מנותקים מהמציאות. בלי לומדי התורה אין לנו לא זכות ולא יכולת קיום, וצריכים הרבה לומדי תורה, יש מדי, ואנחנו כמנונים ומעודדים שהיו ועוד לומדי תורה בעם ישראל, כי זה מחוקק את העם היהודי. כאשר אברהם אבינו התפלל לקביה שלא יהימן את סדום, "אולי יש עשרה צדיקים בעיר", הקב"ה קיבל את שעתו שלא להשחית את העיר כבבורים. אם היה שם כולל של עשרה אברכים, לא היו הנפכים את סדום. הסודאמים היו מדברים על "שויון בגטל" ואומרים לאותם אברכים שהם כביטל אינם נושאים בגטל קיום המקום, בזמן שכל המקום קיים רק בזכותם של אותם אברכים, רק: כמו היום החילוניים של העם הישראלי שרצוים להרס את כולל האברכים, מבצרי התורה ששומרים על העיר והאין מההפיכה הוומייה מצפון, מדרום, מהמזרח הקרוב והמערב הרחוק!

הם לא יוכלו למעט תורה והשנים המרשחות שלהם יתסרן על צוואר השיש של היהדות הנאמנה, כי בלי לומדי התורה אין קיום לעם ישראל. לומדי התורה מקיימים את העם היהודי, והם נושאים על גבם את זכות קיומו. לחי בריתי יום ולילה חוקק שמים ואימן לא שפתי. בזכות הנבורה שלט, ומשיך מרן הלפיד והתחרקו חיליות של שררות הודרות, אגב ובמאמר המוסגר ובכרטי שאין אנו זוקקים לראיות משכמותם, משרורים הלאומי-ג.ב.כ, כתב על אלה שלדביו "במותם צו לו את החיים" - משפט שנבט לטחוחות אחיים ולשמושים מעושים מסלפי משמעות, את המילים "אם יש נפשך לרדת את המעין אישו ממנו שאבך אחיך המומחים העצומות נפש, אל בית המדרש הישן סדר". הווי אומר כי גם לזכרון, לומדי התורה שחורגים ויהיה אומנותם, הם ששמרו על החבל שלא יתק. רק בזכות הנבורה של החרדים בני העם היהודי, גם החילוניים בני העם הישראלי כאן - והם יכולים לנסות לכפות עלינו את כור היתוך, כמובן ללא ההצלחה.

אבל כמו שלאנטישמיות הנוראה המתגברת בעולם יש גם צד חיובי, כי היא מונעת מיהודים להתבלבל אחרי שהיא חושפת את האגים האמיתיות של העולם הערין המקיים עם כל החומרות את הליכה של "ישנו שונא גליעק", גם את הרוח האנושי חרדית שנעשבה כרח פרצים, פועלת לטובתנו. ככל שהיא מתעצמת, ככל שהיובטיה גלויים יותר, אתנו מתחזקים יותר: ככל שהשטטשוש מתפוגג, אתנו מתלכדים לשמור על הבית. כי בשליל המתנה ישנם כאלה שערין אינם מבינים זאת. בשליל המתנה ישנם כאלה שעבורים כסוביני שיינו ומנסים לישנות אותנו מכפינים חוף פועלת מלקחים מוחצת עם אלו שננסים למען אותנו מבחין. המציאות הקשה מכה על קדקדורינו וזעקת להגבית את החומות, כי לעולם שנאט עמי אצות לתלמידי חכמים תשאף ל"אנשכנו כאחמור" ויעירדם החלולה חמשין להרהר.

החוק הצפוי להיות מנתן, או לא, כמו גם ההפתה שבכיו, ממחישים עד כמה תהום גדולה רובצת בינינו. החילוני אינו מבין כלל מהו תורה והוא מציע מתישים שאין להם היחבנות. תורה איננה רק חכמה! לימודה אתו לצורך מקצוע. חמורה אתו רק לעילויים וכשרוניים מלבד. לימוד תורה לא נועד לרפא "כלי קרשי", בהתאם לצרכי הקהילה. הוא אינו מיועד להכשיר מועמדים למשרות שיכולות לספק פרנסה. תורה היא אפילו לא רק ספר חוקים והנהגות. לימוד תורה הוא משהו כבני עצמה. לשמה. המטרה היא עצם הלימוד. הלימוד הוא הערך. לא היעד, לא התוצאה! עצם הלימוד הוא "חינוך ואורן ומינו". התורה היא החיים עצמם. נתקן בני ישבה מתמרגת והטטנדי, זה כמו נתקן מושטם מבלון החמטן שלו! אך יגיב הציבור לראשונה! בדיקת כמו אים שבקששים נתקן אותו מהבלון.

המתנה המסלטלת של רמעות שכתבה"ג מרן ראש הישיבה זצוקיל שהתבשר לראשונה על הבשורה הקשה של העברת החוק בגלגליו הקורמים, עוררה חמה ורוחת, והיא חטביה את כל מי שינסה לנעת כידו המגושמת בלומדי התורה. המשימה יומימה שלהם לא תעלה בידם. עצת ד' היא חקום.

שלמה זב הרשקוביץ

מי לה' אלי, ויאספו אליו כל בני לוי

אנחנו לא הדרך לבנין, כמו בהמנות החטופים הוא מרמז בפתגמים: עשיו! עשיו! עשיו! עשיו! טמור אשליה לנחמתי הרבים שהוא טמור את הבעיה שהממשלה אינה מסבילה לפתור, מלא בעינינו שהבנין לא הוציא צו על תנאי להשיב את החטופים מעזה תוך 24 שעות. מה הבעיה להוציא צו? וזה בדיוק העיוות שיש בהנעת הכה לבג"ץ. בית המשפט שאין לו גרם של אחריות וכוזב המשימה אינו נוטל עליו, מתבצר זה ברזל לכולם, שהבעיה של הממשלה והצבא אינה ממה לו והיחיד העושה המשימה ממשלתו ברדי המפלגות החרדיות, גם אם לפיד היה הרמ"ל וליברמן שר המבחן הם לא היו מצליחים להתמודד עם גיוס בכפיה של מאות אלפים. ואל הקיר הזה דוחפת המערכת המשפטית את הממשלה והצבא, כי היא סותרת אחריות, כי היא מבקשת להראות את טלפיה הכשרים כלפי החילונים המיליטריים. אנתו פסקו לגייס, מה עם המציאות? שהממשלה התמודד. הם מסירים אחריות מעצמם. נכון, שיש בעיה של שוויון בנטל, ונכון ששרות הסדיר יהיה מוכרח להתארך בשל התארכות המלחמה, ונכון שיש צורך אמיתי בחיילים, אבל האם הפסיקה הזאת של בג"ץ נגדום לחידי אחד לתגנים, כולם יודעים שהתשובה היא לא. מה היא כן תביא הפסיקה, יכול להיות שהיא תגדוק מעוקה כלכלית בתקופה הראשונה, יכול להיות שהיא תביא להגברת המתח והאלימות המילולית והפיזית בין צבאים שונים. יכול להיות שיוצרו קרעים עמוקים בחברה. אבל זה לא פתר שום בעיה. רק מלגל אותה למקום אחר.

האם זה טוב וזה למידה, שקיימים אצלה מאות אלפי אזרחים, שיסובו בעברייני חוק, אולי מישור חולם לכולם מאות אלפי תלמידי ישיבה במחנות מעצר לעיריקים. ליברמן אולי אמר כאלו דברים אבל גם יודע עד כמה מציאותי. לפני שאנו נכנסים לעימוקים שגבלים החרדים אינם מתגייסים, אפילו מנקודת מבטת הם, האם הם כסורים שנוהג הקיים שבעים וחמש שנה, והוטמם במשפחות ממשך דורות, היעלה על הדעת שזה ישימה באבחה אחת, ממש פסיקה אחת? נניח שאם רוצים לשתתף את המצב מן היסוד, אבל איפה המעוות, המידותיות המהוללת, היכן ההדרגות, אפילו הגויות הכלכלית, אלפי אנשים שמפחות ביטוס את פרנסתם על המערכת הישיבתית, האם אפשרי לגדוע בבת אחת את מקור חיזתם של אלפי משפחות. נכון, הנושא הזה לא חדש, והוא כבר מנגלגל בבתי המשפט למעלה מעשרים שנה, הממשלה התבקשה להוציא פתרונות מדרורים, אבל בית המשפט לא הסכים לקבל אותם, הוא דבר יותר, וזו הבעיה כאשר עם בתי המשפט, הם לא מנהלים משהו אמתן ושואי הפסיכו. לא איכפת להם מהחצות, הם חותכים והיו. אא זה מה שאנחנו רוצים, אז זה מה שיהיה, תורו וכוהו,

כאוס. ולא זה לא יקרה מפני שיסמכו את אילת, את זה נותר לטכני האנוס משמאל. אבל אף אחד גם לא יתגייס. חמישית מהמדינה במעמד לא חוקי. ואולי לה בדיק החמון הבג"ץ להוביל. להרוס את המדינה. במקביל לאמצי ההרס של "אנשי המזרח", ואולי כורעו נוספת של ארגוני השמאל במישור אירופאי. ומדוע באמת לא תתגייסו, ותיכנסו מתחת לאלונקה, יציגו בדקדקת ואולי חלק מהם בהתימות אמיתית.

פלא בעינינו שהבג"ץ לא הוציא צו על תנאי להשיב את החטופים מעזה תוך 24 שעות

אך האמת היא שכעת כולם יודעים את התשובה, הרי אפילו הדתיים לאומיים שהקריבו כל כך הרבה קרבות במלחמה הזאת ובבל המלחמות, נ. והאם מישור סופר אותם. מישור שואל לדעתם, הרי מי מהם שרק מתקרב לעמדת פיקודית מרכזית, ממררים לבלום את קידומו, מחפשים איזה ביטוי או איזה אירוע בעבר של תקיפת פלסטיני, והעיקר שבקרב המחליטים וקובעי המדיניות לא יהיו חובשי כיפות כלשהם. וזה כבר בנושאים הצבאיים נטו, שלא לדבר בנושאים הקריטיים לחייל דתי, הרי קצינים צריכים בנרות נפש להתפקח בתוהוה של לחם וטונה במשך חודשים. בשל הכשרות המוקפפת שגדל יכול לספק כצבא חילוני. והעיקר, כמוהן קודשת המנהג, האם מותר לאדם דתי להתקרב בכלל למנהג צה"ל? שההפקדות חונגת בו, ואי אפשר לפרט בשל הרחק מן הכיפור, רק נזכיר את העובדה ברב מבטיק נהר"ז וצ"ל שאכסר ראה את המודעה נגד גיוס בנות, בו הוסבר שזה חשש של עבירות שריו יורגו על יעבור, ושען בפני העסקים האם גיוס בנים אינו באותו חשש בדיוק, אותם עבירות שמתקיימים בגיוס בנות קיימים גם בגיוס בנים.

זה כבר היה ברור הוואו כשהפריצות עדיין כל היתה מושלת בכפיה, ומה נאמר ברור הזה, שאין לך כל חייל העיר שאינו מתהדר במכשיר הסמארטפון הפרוץ לכל עבר. האם עולה על רעיונם של מפקדי צה"ל שרובבות עיריטו מעולם לא שופו עיניהם במכשיר טמא שכזה. האם יש להם דרך בנרד חרדים מהציבור החילוני.

שיהיה ברור שרות בצבא שמעווח היטמעות והתערבות,

גם את תעלם לרגע ממה שגילו לפעמים אנשי ציבור חילוניים אודות חיובם מחוץ של החרדים והדתיים במסגרת הצבא, אבל זוהי באמת המציאות.

אתם לא באמת חושבים שאנחנו הולכים להסמיך את הצעירים שלנו לתוך המדמה האנושית שלכם וסליחה על הביטוי, אבל אתם יודעים את האמת טוב מאתנו. אתם מכירים את השיח והשפה של הצעירים שלכם. אולם אתם לא מכירים ואולי לא מאמינים באיזה טורר ואיוו נקיות אנתו משמרים את הצעירים שלנו. אין זה לדבר על שפת שחן וגיבול פה, שזה דבר שאנו קיים אלפים אמה ממנתו. אין כל נושא מתעניין הזה, שאנחנו החילונים שקועים בו 24 שעות ביממה, אצלנו התיסנות הם בתחום שמירת המחשבה, שמירת העינים מראיה רגעת של איזה דבר אטור, וכל כשלונו הוא כבר טרגדיה של ממש. האם יתכן שניקח ציבור שמור כל כך, להווייה המסומאת שלכם, בחורים שנאבקים עם צר הרע מאו ימי בנותם ונשמרו בהצלחה בקדושה ובטוהר, מישור סבור שנשלח אותם אל התהום להיכשל בירייה.

שוב נשוב אנו מבקשים סליחה ממי שנפגע מהסגנון הבוטה, אבל אשם נבך הוא מי שהביא אותנו אל הקצה, אנתו מוכרחים להסביר לכם, מדוע איננו רואים בכלל אופציה לדון על כך, מפיו שנבואה איכנס מודעים לפעמי התהומי שקיים בין צעירנו לבין צעיריכם, מה מונח בראשו של בן משחורת חרדי, לעומת מה שמכיל מוחו העכור של בן גילו החילוני. אפילו בחור שאינו שקוע בלימוד התורה בעולם החרדי, גמה עסקו ראשו, בנטיעה למידה, בהילולות, בטישים, בנייעס על ישיבות וראשיהם, וזה הריקנים שבחם, ואילו בן גילו החילוני, הריי היה מן הכיפור רק כרי לתאר את מחשבותיו היומיומיות. יתכן שזה טבעי, ודווקא החרדים הצליחו לקיים מציאות על סבצית, אבל אף אחד בעולם לא יצליח להזיז אותנו מליסטור מגדרי הקדושה שקבעו לנו אבותינו ורבותינו.

אל תגידו לנו ללמוד מהציונות הדתית, הם הקריבו אמנם קרבות יקרים חילים שנחרגו במלחמה הי"ד, קדושים וטוהרים כוחר הריקני מחרים. אך כמה קרבות וחרוים היצבור הזה הקריבו, כמה מבני הנוער שלהם מתחרדים תבאר דמ"ש? זה עצוב מדי, אתמנותיתם אין אף אחד לא ירסם. את המודר הזה אנתו לא מוכנים ולא יכולים לשלם.

לכן אנתו כל כך נחרצים, גם אם הדבר עולה לנו במחיר כבד, גם אם יש בוה פגיעה בשוויון בנטל, אולם שום דבר אינו מתיר לנו להוריד ולו במשנהו ביראת שמים, וכך אמר מן החורא למישור כשאמרו לו שבעבודה מסוימת הוא יגיע לקריאות לשיח ביראת שמים, הודעק החורא. קרירות? זה יורגו ואל יעבור?

עוד רבות יש לנו לומר בנושא, אך עד כאן נאמר בשעה האת.